

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
ІВАНОВОЇ Інни Олександрівни
на тему: «**Стильові характеристики мисленнєвої діяльності студентської молоді**»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 053 «Психологія»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми. Реалії сьогодення в царині вищої освіти України зумовлюють підвищену потребу урахування психологічних особливостей особистості здобувачів для оптимізації їх фахової підготовки. Великі інформаційні потоки із різних джерел, необхідність їх швидкого фільтрування, аналізу й опанування необхідних даних в умовах дії екстремальних стресорів стають додатковим викликом для якості навчальної діяльності студентів.

Відтак сьогодні сфера вищої освіти потребує наукових даних про ті індивідуальні й типові характеристики психічних явищ особистості, що беруть участь у забезпеченні набуття нею загальних і фахових компетентностей, формуванні готовності до навчання упродовж життя. Одним із них є мислення, результатом діяльності якого стає поняття, судження, умовисновки, переконання. Дослідженню його типових – стильових характеристик присвячена робота І. О. Іванової.

Наукова новизна результатів дослідження. Під час дослідження здобувачкою вперше здійснено системний опис стильових характеристик мисленнєвої діяльності студентської молоді. Зокрема, описано види стильових характеристик мисленнєвої діяльності студентської молоді: креативність мислення; оцінювання інформації та її опанування; перетворення інформації; оперування символами; орієнтування мисленнєвого процесу; орієнтування на якість процесу (тобто на результат); активність мисленнєвого процесу (орієнтованість на пошук альтернатив).

Завдяки отриманим емпіричним даним та їх аналізу удосконалено наукові уявлення про гендерні відмінності у стильових характеристиках мислення студентів та спільні й відмінні риси мисленнєвої діяльності студентів різних курсів. *Зазначається, що зокрема, як схожі в більшості студентів виокремлюються середній і вище рівень критичності мислення, добре розвинутий предметно-дієвий, словесно-логічний, наочно-образний стиль мислення і креативність.* Відмінності у стильових характеристиках мисленнєвої діяльності хлопців та дівчат студентського віку описуються як переважання високих показників критичного мислення, вибору аналітичного стилю мислення, домінування абстрактно-послідовного стилю інформаційного опанування та істотно рідша частота прояву низького рівня розвитку абстрактно-символічного мислення у хлопців.

Переважання високого рівня словесно-логічного та наочно-образного мислення, високого рівня рефлексивності мислення у дівчат. Відмінності у стильових характеристиках

мисленнєвої діяльності студентів у залежності від терміну навчання у закладі вищої освіти подаються як зменшення частки студентів із низьким рівнем критичності на старших курсах бакалаврату у порівнянні з першим, а також зростання показників швидкості, гнучкості й оригінальності мислення в студентів старшого курсу бакалаврату у порівнянні з першим.

Результати дослідження здобувачки доповнюють наукові уявлення про стилі мислення особистості даними про групи стильових характеристик мисленнєвої діяльності студентської молоді, розширюють наукові уявлення про розвинутість мислення у студентському віці, поглиблюють наукові уявлення про ефективні методи навчання у вищій школі.

Дослідження І. О. Іванової сприяє утвердженню й подальшому розвитку наукової ідеї про вдосконалення освітнього процесу в закладах вищої освіти шляхом урахування стильових характеристик мисленнєвої діяльності студентської молоді під час навчання та практики надання психологічної допомоги.

Результати проведених здобувачкою досліджень мають очевидне **практичне значення**. Зокрема, результати наукового дослідження можуть використовуватись у викладанні навчальних дисциплін: «Психологія та педагогіка вищої школи», «Вікова психологія», «Загальна психологія»; сформульовані принципи урахування стильових характеристик мисленнєвої діяльності студентської молоді в освітньому процесі можуть бути покладені в основу розробки методик викладання навчальних дисциплін для студентів різних спеціальностей; запропоновано програму урахування стильових характеристик мисленнєвої діяльності студентів у практиці надання їм психологічної допомоги, яка може використовуватися у практиці проведення психотренінгів у закладах вищої освіти.

Особистий внесок здобувачки полягає у самостійному проведенні досліджень, статистичній обробці одержаних результатів, їх аналізі та узагальненні.

Здобувачка особисто сформулювала наукову ідею, що стала основою дисертації, здійснила пошук та аналіз джерел літератури, самостійно дібрала комплекс методів дослідження, повністю виконала обсяг емпіричного дослідження, проаналізувала його результати, здійснила статистичну обробку одержаних цифрових даних. Результати проведених досліджень у повному обсязі опубліковані здобувачкою у наукових працях у співавторстві.

Узагальнення результатів досліджень, опрацювання даних факторного аналізу, формування висновків та пропозицій з урахування стильових характеристик мисленнєвої діяльності студентської молоді в освітньому процесі та практиці надання психологічної допомоги студентам здійснено за консультативної допомоги наукового керівника.

Основні результати досліджень опубліковано в 9 наукових працях, із яких стаття у періодичному закордонному виданні, проіндексованому в базі даних Web of Science Core

Collection, 3 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 5 тез наукових доповідей.

Про високий ступінь **обґрунтованості основних положень, висновків та рекомендацій**, сформульованих у дисертації, свідчить, насамперед, те, що у ході дослідження було коректно використано адекватні поставленій меті і завданням психодіагностичні та математико-статистичні методи. Об'єктивність результатів досліджень і висновків, наведених у дисертації, підтверджується фактичним матеріалом емпіричного дослідження й формувального експерименту. Дослідження проведене на достатній кількості досліджуваних та коректно опрацьоване статистичними методами.

Висновки сформульовано чітко та логічно, аргументовано на основі отриманих результатів, вони повністю відповідають завданням досліджень. Наведені до кожного розділу висновки підтверджують новизну отриманих результатів.

Значна кількість ілюстративного матеріалу (8 рисунків і 10 таблиць) суттєво полегшує сприймання результатів дослідження.

Дисертація містить анотації, вступ, три розділи та висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

Загальна характеристика роботи. У *вступі* аспіранткою сформульовано актуальність теми, мету та завдання дослідження, методи дослідження, висвітлено наукову новизну отриманих результатів та їх практичне значення, наведено відомості щодо апробації та публікації результатів, структуру та обсяг роботи.

У *першому розділі* авторкою здійснено послідовний та ретельний аналіз теоретико-методологічного підґрунтя дослідження стильових характеристик мисленнєвої діяльності студентської молоді. Здобувачка висвітлює наявні наукові дані про сутність стилю мисленнєвої діяльності студентської молоді, вікові особливості мислення студентів, вимоги освітнього процесу до мисленнєвої діяльності студентської молоді, робить змістовні узагальнення та коректні висновки про сутність досліджуваних явищ. Іванова І. О. дає авторське визначення поняття «стильові характеристики мисленнєвої діяльності», розглядаючи їх як види мисленнєвих операцій та видів мислення, до яких найбільш схильна вдаватися особистість у вирішенні мисленнєвих задач.

У *другому розділі* дисертації наведено опис проведеного емпіричного дослідження стильових характеристик мисленнєвої діяльності студентської молоді. Авторка подає досить розгорнуте обґрунтування процедури й методів збору даних, а також їх математико-статистичного аналізу. Висвітлюються узагальнені емпіричні дані, їх послідовний якісний аналіз. Зроблено коректні й досить ґрунтовні висновки про групи стильових характеристик мисленнєвої діяльності у студентів, особливості їх розвитку у студентів.

Третій розділ роботи присвячено розробленню шляхів урахування сформульованих під час емпіричного дослідження висновків про особливості стильових характеристик мисленнєвої діяльності студентів в освітньому процесі закладів вищої освіти та практики психологічної допомоги студентам. Авторка обґрунтовує принципи врахування стильових характеристик мисленнєвої діяльності студентської молоді в навчальній діяльності, проводить досить ґрунтовний аналіз форм і методів навчання у вищій школі як заданих умов та психологічних механізмів навчання як підґрунтя реалізації згаданих принципів.

Для впровадження ідеї врахування стильових характеристик мисленнєвої діяльності студентської молоді у практиці психологічної допомоги здобувачка аналізує основні цілі різних напрямів психотерапії та їх методів, робить узагальнення про їх орієнтованість на роботу з певними видами мислення клієнтів, а далі пропонує авторський психотренінг й проводить його експериментальну перевірку. В описі змісту, двох форм тренінгу та процедури його апробації простежується його дослідницька мета – перевірити ефективність урахування стильових характеристик мисленнєвої діяльності студентської молоді у практиці психологічної допомоги. Авторка, застосовуючи дві різні форми тренінгу на контрольних та експериментальних групах, обґрунтовує, що надаючи можливість учасникам тренінгу обирати спосіб виконання завдання, можна досягати більш високих показників розуміння опанованої інформації.

Висновки до дисертації є досить інформативними, розкривають зміст теми та висвітлюють послідовне виконання завдань дослідження.

Список використаних джерел містить 259 найменувань. Він оформлений згідно вимог, уміщує публікації українських та іноземних авторів із досліджуваної тематики.

Додатки до дисертації викладено на 50 сторінках. Таблиці додатків оформлено відповідно до вимог, доповнюють і додатково обґрунтовують отримані результати і висновки.

Структура, обсяг та оформлення представленої дисертації відповідають встановленим вимогам. Матеріали дисертації викладено аргументовано й у повному обсязі. Анотація достатньо повно відбиває зміст дисертації.

Робота написана літературною мовою й оформлена відповідно до чинних вимог. Матеріал викладено чітко, послідовно та логічно.

Дотримання принципів академічної доброчесності. Дисертація є результатом самостійного дослідження, в якому авторка коректно використовує посилання на опрацьовані джерела, дотримуючись принципів академічної доброчесності.

Дискусійні, критичні зауваження та запитання до дисертантки. Оцінюючи позитивно дисертацію І. О. Іванової, слід відмітити запитання, що виникають до дисертантки, зокрема:

1. У першому розділі дається достатньо великий перелік різних видів мислення та мисленнєвих операцій, але мені не вистачило розкриття особливостей методологічного мислення (с. 3; 54), яким чином воно пов'язане з іншими видами мислення, такими як наочно-дієве, наочно-образне, абстрактно-логічне у структурі стильових характеристик мисленнєвої діяльності.

2. У роботі іноді спостерігається ототожнення видів мислення, з його стилями, а також із типами мислення. Хотілося б, щоб авторка більшою мірою приділяла увагу їх розрізненню.

3. На нашу думку, робота тільки б виграла, якщо би авторка розглядала в ряду інших стильових характеристик не тільки наочно-дієве та наочно-образне мислення як більш рані види наочного мислення, а й візуальне мислення, яке є їх продовженням та вищим рівнем наочних видів мислення, що розвивається інтенсивно в підлітковому віці поряд з абстрактно-логічним мисленням. Саме візуальне мислення створює можливість оперувати абстрактними образами, створювати образи-концепти, що є притаманним студентській молоді та більшою мірою впливає на навчальну діяльність у закладах вищої освіти і розвивається в ній.

4. Необхідно зазначити не завжди вдале відображення результатів емпіричного дослідження на рисунках та графіках (приклад рис. 2.3 на с. 80), що заважає розумінню та аналізу отриманих даних.

5. На наш погляд, було б цікаво у науковому плані, якби в емпіричному дослідженні було вивчено не тільки розвиток стильових характеристик мисленнєвої діяльності у студентів взагалі, але й домінування певних, відмінних від інших стильових характеристик мисленнєвої діяльності досліджуваних у кожному з означених в роботі професійних напрямів навчальної діяльності.

Виявлені окремі недоліки і наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, зміст сформульованих висновків і рекомендацій.

Загальний висновок. Дисертація Іванової Інни Олександрівни на тему: «Стильові характеристики мисленнєвої діяльності студентської молоді», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія», є завершеною науково-дослідною працею, яка спрямована на вирішення актуальних питань удосконалення освітнього процесу в закладах вищої освіти з урахуванням особливостей мисленнєвої діяльності студентської молоді.

Вважаю, що рецензована дисертація на тему: «Стильові характеристики мисленнєвої діяльності студентської молоді» за сукупністю якісних і формальних ознак щодо актуальності теми, обґрунтованості наукових положень і практичного значення відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а також Порядку присудження ступеня доктора філософії

та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р., а її авторка Іванова Інна Олександрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент професор кафедри теорії та методики практичної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського», доктор психологічних наук, професор Світлана СИМОНЕНКО